

Bestemmingsplan Nieuw Valkenburg

Cultuurhistorische analyse van de
landschappelijke en (steden)bouwkundige
aspecten

projectnummer 0462787.100
definitief
2 november 2020

Bestemmingsplan Nieuw Valkenburg

Cultuurhistorische analyse van de landschappelijke en (steden)bouwkundige aspecten

projectnummer 0462787.100

definitief
2 november 2020

Auteurs

P.J. Verhoeven

Opdrachtgever

Gemeente Katwijk
Koningin Julianalaan 3
2224 EW KATWIJK

datum vrijgave	beschrijving revisie	goedkeuring	vrijgave
2-11-2020	definitief	M.L. Kornet	T. Artz

Inhoudsopgave

Blz.

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Deze cultuurhistorische analyse	2
1.2.1	Bestemmingsplan	2
1.2.2	MER	3
1.3	Methode en begrippen	4
2	Wettelijk kader	6
2.1	Rijk	6
2.2	Provincie Zuid-Holland	7
2.3	Gemeentelijk	8
2.3.1	Gemeente Katwijk	8
3	Methodologie	9
3.1	Toetsing	9
3.2	Methode en begrippen	9
3.3	Bestaande onderzoeken	11
3.4	Bronnencorpus	11
4	Huidige situatie en autonome ontwikkeling	12
4.1	Aanwezige waarden	12
4.2	Specifieke waarden	14
4.2.1	Werelderfgoed	14
5	Effectbeschrijving	17
5.1	Inleiding	17
5.2	Beschrijving van het voornemen	17
5.3	Effecten op het cultuurhistorisch karakter	17
5.4	Effecten op (historisch) landschappelijke structuren	18
5.5	Integratie erfgoed in ontwerp	20
6	Overzicht	22

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In het zuiden van de gemeente Katwijk, tussen de woonkernen Valkenburg, Leiden en Wassenaar ligt de oude vliegbasis Valkenburg. Het is het terrein van het oude Marinevliegbasis Valkenburg. Tot 2006 is de vliegbasis gebruikt voor diverse militaire doeleinden en in de laatste jaren voor ceremoniële vluchten van het Koninklijk Huis. Met het sluiten van de vliegbasis zijn er kansen voor grootschalige gebiedsontwikkeling ontstaan. De regio Den Haag – Leiden kampt met een grote woningbouwbehoefte en deze locatie is een potentiële toplocatie voor woningbouw en werkgelegenheid. Om de herontwikkeling mogelijk te maken stelt de gemeente Katwijk een omgevingsplan voor het gebied op. De begrenzing van het plangebied voor Nieuw Valkenburg is in onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 1.1: Ligging en begrenzing bestemmingsplan Nieuw Valkenburg

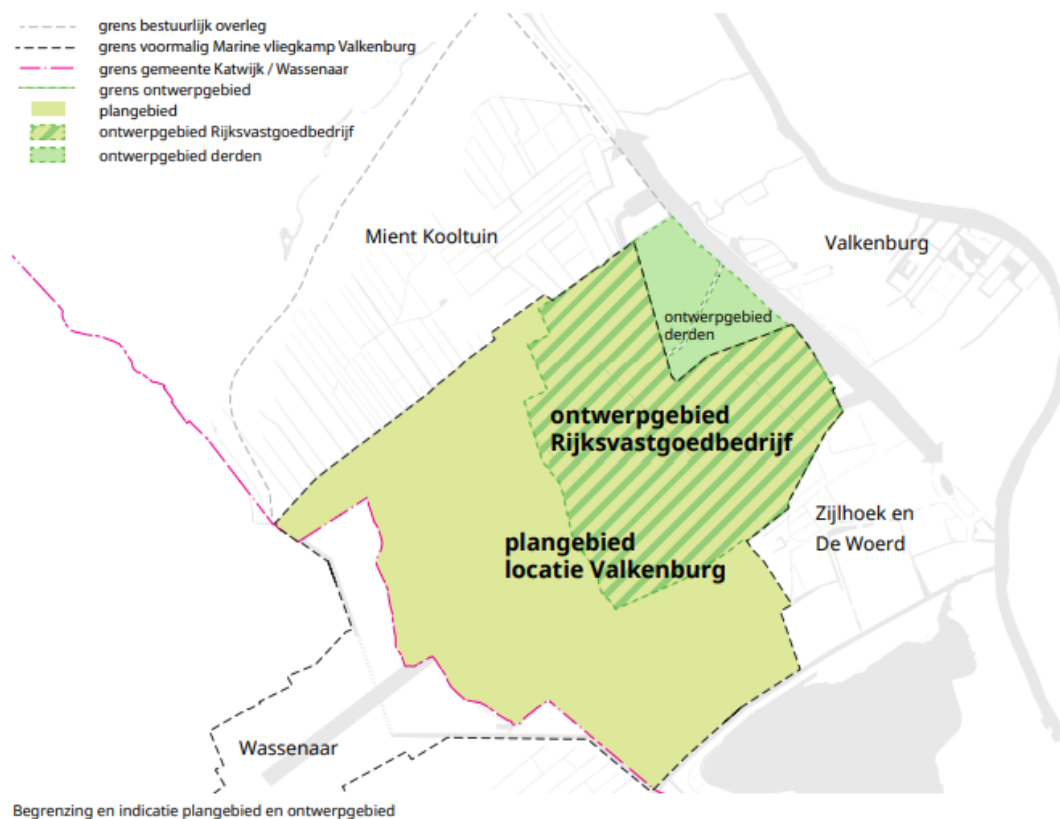
De ontwikkeling van Nieuw Valkenburg zal gefaseerd uitgevoerd worden. Via een stapsgewijze transformatie moet de locatie omgevormd worden tot een aangenaam woon-werkgebied, waar ruimte is voor een divers aanbod aan woningen en hoogwaardige bedrijvigheid. Voor deze transformatie heeft de gemeente Katwijk ambities en uitgangspunten vastgelegd.

1.2 Deze cultuurhistorische analyse

Deze cultuurhistorische analyse is opgesteld in het kader van de totstandkoming van een milieueffectrapportage en bestemmingsplan voor de voorziene ontwikkeling. Het rapport dient daarmee twee doelen: op de eerste plaats dient inzicht verworven te worden in de haalbaarheid en consequenties van het planvoornemen. Dat inzicht is benodigd voor het milieueffectrapport, dat de gemeente dient te helpen bij het maken van keuzes. Op de tweede plaats is voorliggende rapportage (voor het bestemmingsplan) nodig om te toetsen of cultuurhistorisch beschermde waarden de voorgenomen ontwikkeling (juridisch) belemmeren.

Het MER en het bestemmingsplan hebben een verschillende scope. Het bestemmingsplan ziet uitsluitend op de te ontwikkelen gronden. Het studiegebied van het MER betreft ook de omliggende gebieden in het onderzoek.

1.2.1 Bestemmingsplan

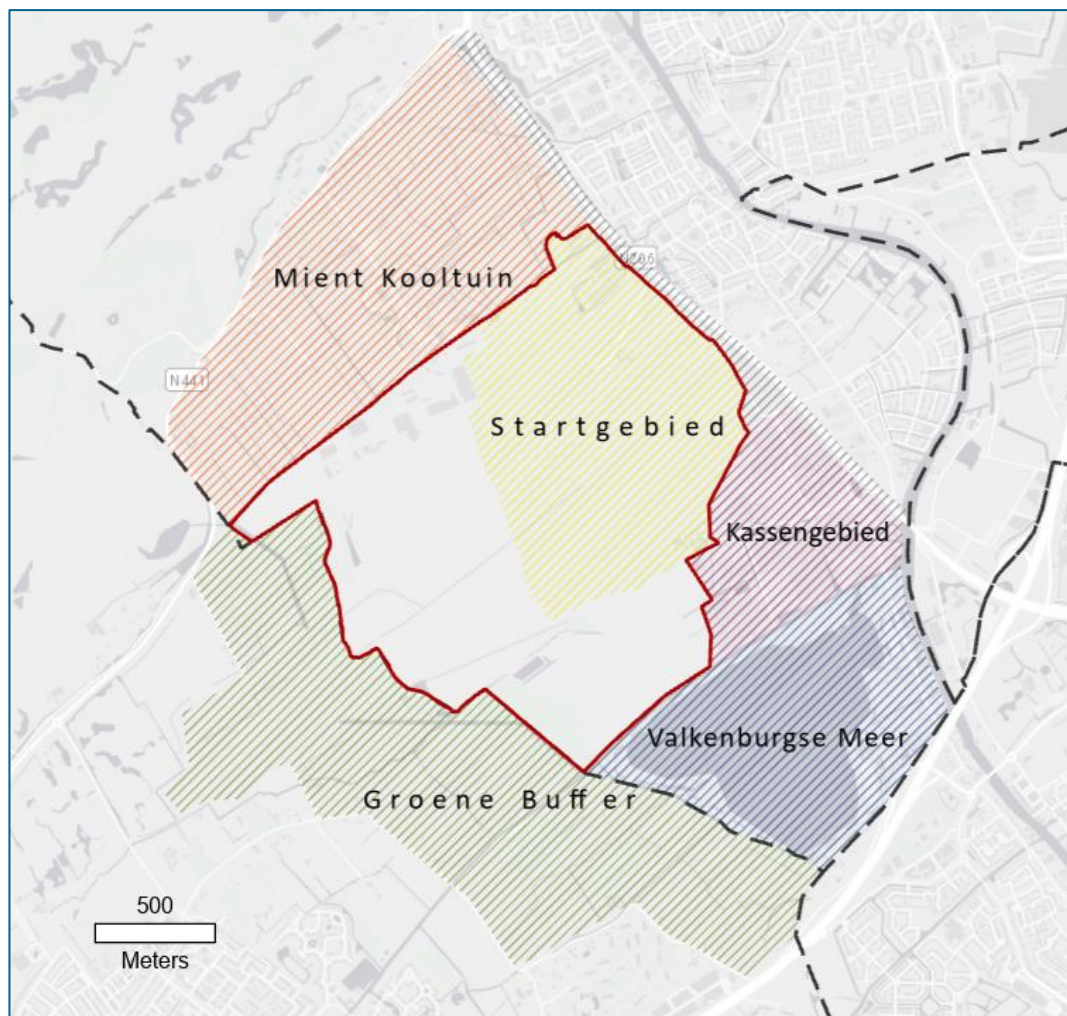

Het bestemmingsplan Nieuw Valkenburg wordt in twee delen opgesteld, er wordt een deel direct bestemd (startgebied) en een ander deel op een nader te bepalen moment. In het startgebied zullen met name nieuwe woonactiviteiten worden toegestaan. De woonbestemming, die deze activiteiten mogelijk maakt, is voornamelijk centraal gelegen in het plangebied. In dit startgebied zijn 3.500 woningen verdeeld.

Verder worden de hoofdstructuren voor infrastructuur, water en groen aangeduid. Ook wordt het centrumgebied bestemd, waaronder een vindplaats valt.

1.2.2 MER

Het MER is opgesteld om voor de ontwikkeling van Nieuw Valkenburg de effecten op de fysieke leefomgeving in beeld te brengen. Het MER onderzoekt en beoordeelt deze effecten aan de hand van het beoordelingskader. Het beoordelingskader is een onderverdeling van thema's en aspecten voor de fysieke leefomgeving. De aspecten landschap en cultuurhistorie zijn hier ook in opgenomen. In het MER worden de volgende deelgebieden beschouwd:

Mient Kooltuin

Dit gebied dient als bufferzone tussen het exploitatiegebied en het Natura 2000-gebied. Hier zijn geen grote ontwikkelingen voorzien, maar het gebied kan wel de locatie worden voor

bijvoorbeeld sportvoorzieningen of volkstuinten. Dit gebied moet ook de recreatiedruk op de duinen verlichten, door hier fiets- en wandelpaden te realiseren.

Exploitatiegebied

Het exploitatiegebied is het gebied waar de ontwikkeling voornamelijk plaatsvindt. Hier worden de woningen, (centrum)voorzieningen, infrastructuur en UMV ontwikkeld. De bestemmingsplannen voor de woningbouw vallen hier binnen.

Groene buffer

Binnen dit gebied zijn geen ontwikkelingen voorzien. Deze zone, voornamelijk op het grondgebied van Wassenaar, dient nadrukkelijk als groene buffer tussen het stedelijk gebied van Wassenaar en de nieuwe ontwikkeling. Hier kan wel natuurcompensatie of waterberging mogelijk gemaakt worden.

HOV-RijnlandRoute

In deze strook langs de RijnlandRoute moeten voorzieningen voor de HOV-haltes en route gerealiseerd worden. Ook worden hier mogelijk geluidschermen of –wallen gerealiseerd.

Kassengebied

In dit gebied zijn geen (nieuwe) ontwikkelingen voorzien. Het gebied en de bedrijven kunnen wel een functie vervullen voor bijvoorbeeld warmtenetten of zonnepanelen.

Valkenburgse Meer

In en rond het Valkenburgse Meer zijn geen grote woningbouwontwikkelingen voorzien. Het gebied kan wel een functie vervullen in het voorzien in de energiebehoefte van Nieuw Valkenburg. Ook waterrecreatie kan hier een plek krijgen.

1.3 Methode en begrippen

De beoordeling op cultuurhistorische waarden is gericht op het vaststellen van veranderingen van kwaliteiten van historisch geografische patronen, elementen en ensembles en veranderingen van kwaliteiten van historisch (steden)bouwkundige elementen. Dit betekent dat de effecten van de voorgenomen ontwikkeling op (beschermde) cultuurhistorische waarden zijn beoordeeld voor zover deze zijn vastgelegd in gegevensbestanden van op rijksniveau beschermde waarden (rijksmonumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten en genomineerd of aangewezen werelderfgoed), provinciale cultuurhistorische waardenkaarten en gemeentelijke cultuurhistorische waardenkaarten.

Tabel 1.1: Uitwerking beoordeling cultuurhistorische waarden

Cultuurhistorie	Methode	Criterium
Historische geografie	Kwalitatief	Verandering kwaliteiten historische geografische patronen, elementen en ensembles
Historische (steden)bouwkunde	Kwalitatief	Verandering kwaliteiten historisch (steden)bouwkundige elementen

Deze effectbepaling wordt op hoofdlijnen op de volgende zaken ingestoken

- Effect op restanten van het geleidelijk gegroeide landschap (historische geografie, met percelering, bebouwingsstructuur, patroon van wegen en waterlopen, het bodemgebruik (akkerbouw, bollenvelden) en de verdeling van open- en geslotenheid.
- Effect op het militair erfgoed (het vliegveld en daarmee samenhangende objecten: het vliegveld, startbanen, barakkendorp, schuilloopgraven, Atlantikwall, manschappenruimten aan de 1^e Mientlaan, VIP-gebouw, hangars, verkeerstoren, MOB-complex).

2 Wettelijk kader

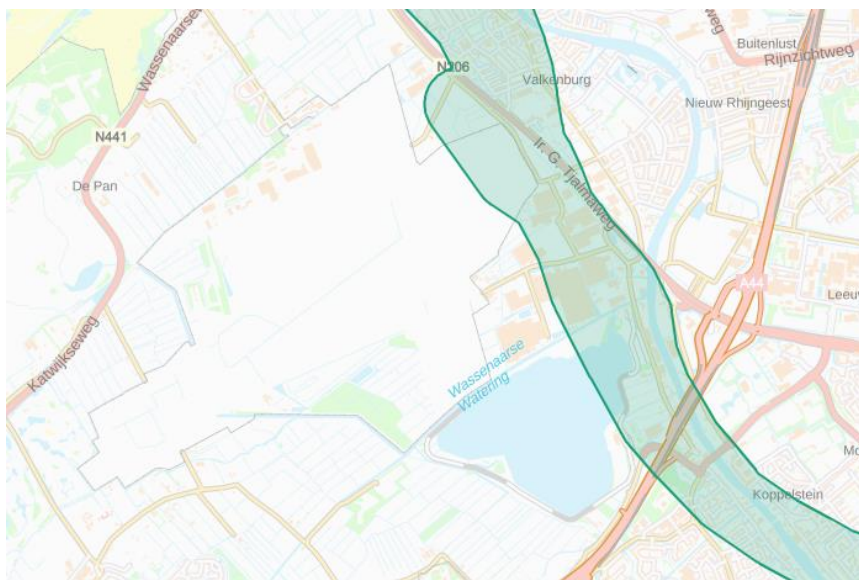
2.1 Rijk

Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte

In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte laat het Rijk de verantwoordelijkheid voor de afstemming tussen verstedelijking en groene ruimte op regionale schaal over aan provincies. Daarmee wordt bijvoorbeeld het aantal regimes in het landschap- en natuurdomein fors ingeperkt. Daarnaast wordt (boven)lokale afstemming en uitvoering van verstedelijking overgelaten aan (samenwerkende) gemeenten binnen provinciale kaders.

In de Structuurvisie zijn 13 nationale belangen benoemd; hiervoor is het Rijk verantwoordelijk en wil het resultaten boeken. Nationaal Belang 10 is ruimte voor behoud en versterking van (inter)nationale unieke cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten. Deze kwaliteiten geven identiteit aan een gebied. Het Rijk is verantwoordelijk voor het cultureel en natuurlijk UNESCO-werelderfgoed, kenmerkende stads- en dorpsgezichten, rijksmonumenten en cultuurhistorische waarden in of op de zeebodem.

Het plangebied is in de nabijheid van de Romeinse Limes gelegen. Hoewel nog geen onderdeel van het UNESCO-werelderfgoed, neemt UNESCO naar verwachting in juli 2021 een besluit over opname op de Werelderfgoedlijst. Onderdeel van de Outstanding Universal Value (OUV, de waarde waar ruimtelijke plannen aan getoetst worden) is naar verwachting het samenhangende geheel aan archeologische vindplaatsen. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt heeft de aanwijzing van de Limes geen belemmering voor de uitvoerbaarheid van het plan, omdat de archeologische waarde geborgd wordt via archeologisch onderzoek en de daarbij horende kwaliteitseisen. Wel is het mogelijk om in de stedenbouwkundige opzet van het te ontwikkelen plangebied in te spelen op de OUV van de Limes.

Erfgoedwet

De wet- en regelgeving op rijksniveau rondom cultureel erfgoed is vastgelegd in de Erfgoedwet (waarbij op onderdelen de Monumentenwet uit 1988 nog vigerend is). Het is het belangrijkste sectorale instrument voor de bescherming van cultureel erfgoed.

In de Erfgoedwet is geregeld hoe monumenten aangewezen kunnen worden als beschermd monument. De wet heeft betrekking op gebouwen en objecten, stads- en dorpsgezichten, archeologische waarden en op het uitvoeren van archeologisch onderzoek.

Monumenten moeten van belang zijn door hun schoonheid, de wetenschappelijke en/of hun cultuurhistorische betekenis. Een monument kan worden aangewezen als rijksmonument wanneer het aan bovenstaande voldoet en als het een nationale, unieke waarde heeft. Ook geeft de Erfgoedwet voorschriften voor het wijzigen, verstoren, afbreken of verplaatsen van een beschermd monument. Die voorschriften houden in dat er niets aan het monument mag worden veranderd zonder voorafgaande vergunning. Deze vergunning moet op voorhand worden aangevraagd bij het bevoegd gezag.

De monumenten nabij het plangebied zijn op de cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Zuid-Holland opgenomen.

Beschermd stad- en dorpsgezicht

Een beschermd stads- of dorpsgezicht is een gebied binnen een stad of dorp met een bijzonder cultuurhistorisch karakter. Door deze bescherming blijft het cultuurhistorische karakter behouden. In Nederland zijn er ruim 450 van deze beschermde gebieden. Deze gebieden zijn beschermd in de Erfgoedwet.

2.2 Provincie Zuid-Holland

Relevante wet- en regelgeving t.a.v. cultuurhistorie en landschap is vastgelegd in het Omgevingsbeleid van Zuid-Holland. Het bestaat uit twee kaderstellende instrumenten: de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening. Daarnaast zijn in ons Omgevingsbeleid operationele doelstellingen opgenomen, zodat zichtbaar is hoe de provincie zelf invulling geeft aan de realisatie van haar beleid. Deze operationele doelstellingen maken onderdeel uit van verschillende uitvoeringsprogramma's en -plannen.

Omgevingsvisie Zuid-Holland

Het belang van het historisch landschap is in de omgevingsvisie ondergebracht onder de ambitie "gezonde en aantrekkelijke leefomgeving" (wat één van de zes ambities is). In de Omgevingsvisie beschrijft de provincie te streven naar een kwaliteitsversterking van de leefomgeving door natuur, water, recreatie, landbouw, cultureel erfgoed en economie in samenhang te bezien. Daarbij beschermt de provincie de bijzondere kwaliteit van het landschap en benut de provincie natuur, cultureel erfgoed en monumenten om het landschap aantrekkelijk te maken en te houden.

Er volgen geen concrete wettelijke verplichtingen vanuit de Omgevingsvisie.

Omgevingsverordening Zuid-Holland

De omgevingsverordening Zuid-Holland bevat regels die de bescherming van bijzondere cultuurhistorische waarden borgt. Specifiek gaat het om molenbiotopen, landgoed- en kasteelbiotopen en archeologische waarden (al dan niet behorend tot de Romeinse Limes).

Ten aanzien van ruimtelijke kwaliteit maakt de Omgevingsverordening onderscheid in drie typen nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen (en stelt aan de drie typen ontwikkelingen verschillende eisen):

1. Ruimtelijke ontwikkeling passend binnen de bestaande gebiedsidentiteit en geen wijziging op structuurniveau behelst;
2. Ruimtelijke ontwikkeling die past binnen de bestaande gebiedsidentiteit en wel een wijziging op structuurniveau behelst;
3. Ruimtelijke ontwikkeling die niet past binnen de bestaande gebiedsidentiteit (transformatie).

De voorgenomen planontwikkeling valt in laatstgenoemde categorie. Deze ontwikkeling kan op grond van de verordening uitsluitend toegestaan worden mits de ruimtelijke kwaliteit van de ontwikkeling is gewaarborgd door:

- Een integraal ontwerp, waarin behalve aan de ruimtelijke kwaliteit van het gehele gebied ook aandacht is besteed aan de fysieke en visuele overgang naar de omgeving en de fasering in ruimte en tijd, alsmede rekening is gehouden met de relevante richtpunten van de kwaliteitskaart;
- Het zo nodig treffen van aanvullende ruimtelijke maatregelen.

2.3 Gemeentelijk

2.3.1 Gemeente Katwijk

Erfgoedvisie

In de Erfgoedvisie staat beschreven hoe verbinding gemaakt wordt tussen het erfgoed en het heden. In de visie zijn 3 uitvoeringsprogramma's opgenomen waar de gemeente aan werkt. Dit zijn:

1. Samenwerking in een erfgoedplatform.
2. Het inzichtelijk maken van waardevol erfgoed in de erfgoedkaart.
3. Het duurzaam behoud van het onroerend erfgoed.

De Erfgoedvisie vormt, door de aard van het document, geen belemmering voor de uitvoerbaarheid van het planvoornemen. Wel helpt de visie en de daarbij horende erfgoedkaart bij de totstandkoming van de plannen.

Bestemmingsplannen

De vigerende bestemmingsplannen bevatten geen dubbelbestemmingen cultuurhistorie of landschap of anderszins belemmeringen die vanuit erfgoedperspectief nadere regels stellen aan de omgang met cultuurhistorische waarden.

3 Methodologie

3.1 Toetsing

Cultuurhistorisch onderzoek richt zich op de aanwezigheid, aard, betekenis en waarde van (groepen of ensembles van):

1. In de bodem – op land en onder water – bewaarde sporen en resten van menselijke bewoning vanaf het eerste begin van de menselijke bewoning;
2. Historisch gebouwen, erven, tuinen, parken en stedenbouwkundige structuren;
3. Landschappelijke elementen, gebieden en ruimtelijke patronen waarin de historische wisselwerking tussen mens en maatschappij enerzijds en de fysieke omgeving anderzijds tot uitdrukking komt: het historische landschap.

Archeologische waarden als benoemd in categorie 1 in bovenstaande opsomming zijn geen onderdeel van dit onderzoek. Wel wordt specifieke aandacht besteed aan de cultuurhistorische waarde van de Limes, omdat het Limes (genomineerd werelderfgoed) ook vraagt om bovengrondse zichtbaarheid van het archeologisch erfgoed.

3.2 Methode en begrippen

De beoordeling op cultuurhistorische waarden is gericht op het vaststellen van veranderingen van kwaliteiten van historisch geografische patronen, elementen en ensembles en veranderingen van kwaliteiten van historisch (steden)bouwkundige elementen. Dit betekent dat de effecten van de voorgenomen ontwikkeling op (beschermde) cultuurhistorische waarden zijn beoordeeld voor zover deze zijn vastgelegd in gegevensbestanden van op rijksniveau beschermde waarden (rijksmonumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten en genomineerd of aangewezen werelderfgoed) en provinciale en gemeentelijke cultuurhistorische waardenkaarten.

Tabel 3.1: Uitwerking beoordeling cultuurhistorische waarden

Cultuurhistorie en landschap	Methode	Criterium
Historische geografie (landschap)	Kwalitatief	Verandering kwaliteiten historische geografische patronen, elementen en ensembles
Historische (steden)bouwkunde	Kwalitatief	Verandering kwaliteiten historisch (steden)bouwkundige elementen
Integratie van erfgoed in stedenbouwkundig ontwerp	Kwalitatief	Wijze waarop erfgoed een rol heeft gekregen in het stedenbouwkundig ontwerp

Deze effectbepaling is op hoofdlijnen op de volgende zaken ingestoken:

- Effect op restanten van het geleidelijk gegroeide landschap (historische geografie, met parcelering, bebouwingsstructuur, patroon van wegen en waterlopen, het bodemgebruik (akkerbouw, bollenvelden) en de verdeling van open- en geslotenheid.
- Effect op militair erfgoed (vliegveld en daarmee samenhangende objecten: het vliegveld, startbanen, barakkendorp, schuilloopgraven, Atlantikwall, manschappenruimten aan de 1^e Mientlaan, VIP-gebouw, hangars, verkeerstoren, MOB-complex).

- Effecten op genomineerd werelderfgoed van de Limes.

Effectbeoordeling – het landschap als gelaagd geschiedverhaal

De beoordeling van cultuurhistorische waarden is in veel milieueffectrapportages ingegeven vanuit een strategie van verlies en schadebeperking. Daarbij geldt vaak dat iedere aanpassing een aantasting van een cultuurhistorische waarde is. Immers, het Nederlands cultuurlandschap is doorzeefd met cultuurhistorische waarde. Deze visie is gestoeld op het onderscheid tussen negentiende-eeuwse landschappen die worden gezien als het resultaat van een lange en geleidelijke ontwikkeling en die als “historisch” of “traditioneel” worden beschouwd en “moderne” landschappen die voornamelijk door de dynamische twintigste eeuw zijn gevormd. De landschappen van de negentiende eeuw worden daarbij beschouwd als een historisch hoogtepunt in landschappelijk opzicht, terwijl de twintigste eeuw juist een nivellering heeft gebracht.

Bescherming van cultuurlandschappen betekent in deze visie het tegengaan van aantastingen en het zoveel mogelijk in stand houden van de kwaliteiten van het 19de eeuwse landschap. Deze visie heeft twee nadelen:

1. Moderne ontwikkelingen worden te weinig op hun waarde geschat;
2. De complexe en lange historische ontwikkelingen van landschappen worden ontkend.

Relevant bij de effectbeoordeling in dit MER is dat de visie van de “landschapsbiografie” onderlegger is voor de effectbeoordeling. Kern hiervan is dat een landschap wordt beschouwd als een object dat van generatie op generatie wordt overgeleverd. Iedere generatie past dat landschap aan de eigen behoeften en ideeën aan, voegt zaken toe, verwijdt andere en geeft weer een andere betekenis. Dat betekent dat niet één vastomlijnde (19de eeuwse) referentie het historisch landschappelijk optimum is, maar dat er meer mogelijkheden voor landschappelijke inrichting zijn die uitgaan van de complexe historische ontwikkeling van landschappen. De effectbeoordeling gaat daarbij uit van het idee van historische gelaagdheid. Concreet betekent dit dat niet ieder wijziging van een landschappelijk element per definitie een aantasting is: **het gaat ook om de wijze waarop deze wijziging vorm gegeven wordt en wat voor kwaliteiten er voor in de plaats komen.**

Erfgoed en nieuwbouwwijken

Een nieuwbouwwijk in een agrarisch gebied of natuurgebied heeft per definitie ingrijpende gevolgen voor het aanwezige cultuurlandschap. Immers, de visuele verschijningsvorm verandert drastisch. Het gaat in de effectbeoordeling landschap en cultuurhistorie niet uitsluitend om de mate waarin de nieuwbouw historisch landschappelijke sporen uitwist, maar ook hoe geslaagd de aanzet tot het integreren van erfgoed de nieuwe wijk. Erfgoed in dergelijke nieuwe wijken is een cruciaal middel om de nieuwe bewoners van de nieuwe wereld te voorzien van een omgeving, van verhalen die de wijk anders dan andere maakt. De bedoeling hierachter is om een gevoel van gemeenschappelijkheid en een binding met de woonomgeving te bieden, door een verhaal te geven dat mensen over zichzelf willen vertellen.

Waar erfgoed een thema is, is een grote variatie mogelijk aan wijzen waarop erfgoed een plek kan krijgen. Deze variaties zijn door Renes (2011) samengevat weergegeven in onderstaande figuur. Op de y-as staat de omgang met erfgoed. Van onder naar boven zien we daarin een afnemende mate van authenticiteit, van behoud van historisch materiaal via transformaties naar

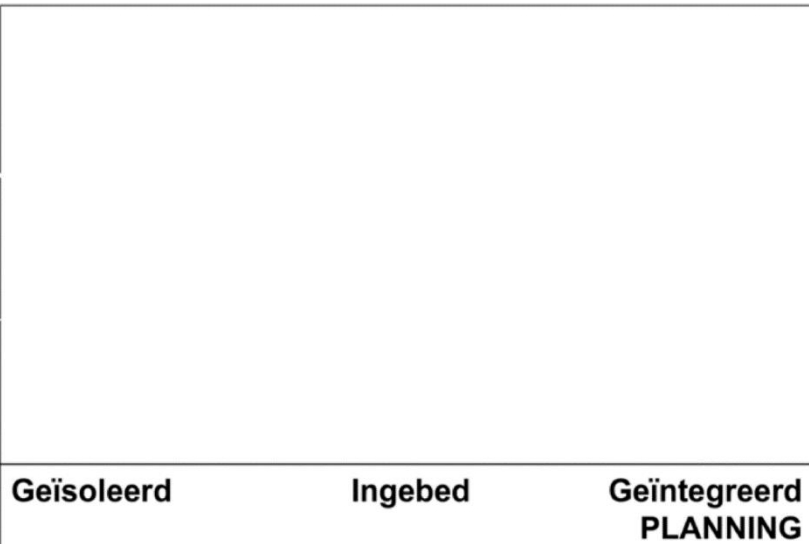
inspiratie. In het laatste geval zou door de ontwikkeling geen oorspronkelijke materie meer aanwezig zijn en wordt de verwijzing naar de geschiedenis volledig nieuw gemaakt.

ERFGOED

Geïnspireerd

Getransfor-
meerd

Behouden

Op de x-as gaat het over de planningskant en zien we van links naar rechts een verschuiving van isolatie naar integratie. Isolatie duidt op situaties waarin historische objecten worden uitgespaard maar verder nauwelijks een rol hebben in de inrichting van de wijk. Onder 'inbedding' verstaan we situaties waarin historische objecten in een zekere historische of nieuwe samenhang een plaats krijgen in de plannen. Geïntegreerd tenslotte duidt op de voorbeelden waar erfgoed mede richtinggevend is geweest voor de hoofdstructuur van de wijk. Er bestaat geen hiërarchie en een ruimtelijk ontwerp kan uit meerdere categorieën bestaan (bijvoorbeeld inspiratie en behoud gecombineerd).

3.3 Bestaande onderzoeken

Lantschap (adviesbureau voor landschap en cultuurhistorie) heeft in 2019 een cultuurhistorische analyse van het voormalige Marinevliegkamp en omgeving uitgevoerd. Dit onderzoek volstaat ruimschoots om de historisch landschappelijke ontwikkeling en de huidige cultuurhistorische en landschappelijke waarden van het plangebied inzichtelijk te maken.

De effectbeoordeling (H5) bevat nog niet eerder onderzochte informatie. Input voor deze effectbeoordeling is enerzijds het stedenbouwkundig plan (wat is het voornemen?) en anderzijds de door Lantschap uitgevoerde studie (waar kunnen effecten optreden?).

3.4 Bronnencorpus

Lantschap
 Boeken
 Cultuurhistorische waardenkaart
 UNESCO nominatiedossier

4 Huidige situatie en autonome ontwikkeling

4.1 Aanwezige waarden

Cultuurhistorische gebieden

Het huidige landschap heeft geleidelijk vorm gekregen vanaf de middeleeuwen, met een patroon van wegen en waterlopen, vormen van percelering en bodemgebruik die nauw samenhangen met de fysisch-geografische gesteldheid (bodem, waterhuishouding en hoogteligging). Het geleidelijk gegroeide landschap is af te lezen aan de percelering, de bebouwingsstructuur, het patroon van wegen en waterlopen en de verdeling van open en meer besloten ruimten. In 1939 is hier een nieuw element ingebracht – het vliegveld met de daarmee samenhangende militaire objecten – die een eigen vormenwereld met zich mee bracht. Het zijn deze twee ontwikkelingen die de cultuurhistorische essentie van het onderzoeksgebied bepalen.

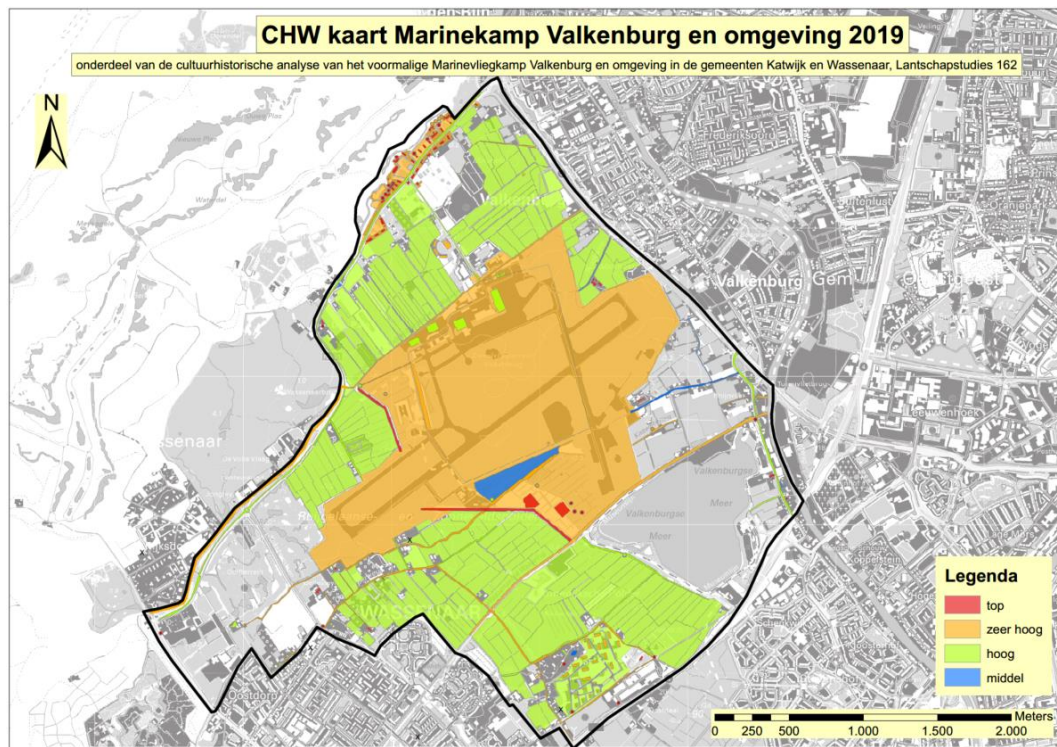
De historische gelaagdheid komt tot uiting in de volgende ruimtelijke aspecten (bron: Landschap):

Het vooroorlogse landschap:

- Bebouwingspatroon. Draggers: historische boerderijen en boerderijplaatsen aan de randen van de strandwallen en op de oeverwal van de Oude Rijn, het onderscheid tussen besloten strandwallen en open strandvlakten.
- Percelering: een kleinschalig, tamelijk onregelmatig strookvormig kavelpatroon.
- Patroon van waterlopen. Draggers: Groote Watering, Kleine Watering, Kaswatering, Wassenaarse Watering en Korte Watering.
- Patroon van wegen. Draggers: Oostdorperweg, Ammonslaantje, Voorschoterweg, Maaldrift en Zonneveldslaan.
- Bodemgebruik: akkerbouw en bollenvelden op de oeverwal van de Rijn, in de binnenduinrand en op de strandwallen, grasland in de strandvlakte.

Het militaire landschap:

- 1939-2005: het vliegveld
- 1940-1942: Duits militair vliegveld. Draggers: startbanen, het Barakkendorp, schuilloopgraven
- 1942-1945: Atlantikwall. Draggers: de telefoonbunker, de kazematten langs het vliegveld, de tankgracht.
- 1945-2005: Vliegkamp Valkenburg. Draggers: manschappenruimten aan de 1e Mientlaan, VIP-gebouw, hangars, verkeerstoren.
- 1940-nu: het MOB-complex in Maaldrift.

Figuur 4.1 Cultuurhistorische waardenkaart in en rond plangebied Nieuw Valkenburg (bron: Lantschap, 2019)

Landschappelijke elementen

De waardevolle elementen zijn geïnventariseerd in een waarderingskaart. Het gaat onder andere om gebouwd erfgoed zoals het VIP-gebouw, de boerderijen en archeologisch erfgoed. Ook zichtassen naar kenmerkende elementen in de omgeving zijn daarop aangemerkt als waardevol (als oriëntatiepunten). De waarderingskaart is hieronder weergegeven:

Figuur 4.2 Landschappelijke waarderingskaart Nieuw Valkenburg (bron: KCAP, mei 2020)

De landschappelijke elementen zijn onder te brengen in drie categorieën:

- In de ondergrond aanwezige krekenspatroon;
- Het vooroorlogse landschap (met bijbehorende percelering, waterlopen etc.);
- Het militaire landschap.

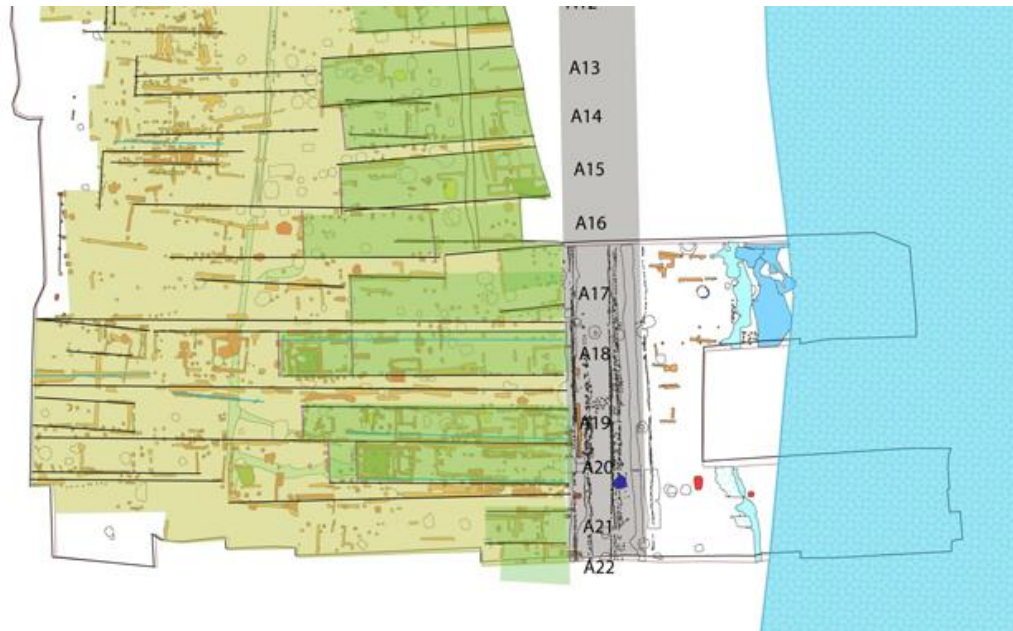
4.2 Specifieke waarden

Sommige cultuurhistorische waarden in het plangebied of in de directe nabijheid van het plangebied zijn wettelijk beschermd. Deze waarden zijn hieronder nader toegelicht.

4.2.1 Werelderfgoed

Het voormalige vliegveld Valkenburg en het kassengebied direct ten zuiden daarvan is onderdeel van de Limes, de noordelijke grens van het Romeinse Rijk. De N206 is een reconstructie van een 2^e-eeuwse Romeinse weg. Waar de N206 nu loopt heeft in de 2^e eeuw een route gelopen. Deze route vormde samen met de Rijn de noordelijke grens van het Romeinse Rijk. Langs deze grens lagen forten die het Romeinse Rijk moesten beschermen. In het centrum van Valkenburg zijn de restanten van een dergelijk fort gelegen. Op ongeveer een kilometer afstand van dit fort zijn archeologische waarden bekend die wijzen op Romeinse bebouwingsgeschiedenis. Bij opgravingen zijn sporen van een havencomplex en langgerekte gebouwen aangetroffen, die met de kopse kant waren gericht op de Romeinse weg. De bebouwing werd gebruikt voor de

huisvesting van burgers (ambachtslieden, handaren, veteranen, vrouwen en kinderen) in de nabijheid van een fort. Dit is een vicus (waar het woord “wijk” van afgeleid is). De huizen waren ongeveer zes meter breed en soms wel 30 meter lang. De veronderstelde plattegrond is weergegeven in onderstaande figuur.

Figuur 4.3: Zicht op het zuidelijke deel van De Woerd met de percelen en geselecteerde grondsporen van de houten “woonwijk langs de Romeinse weg en de Rijn (Bron: Hazenberg Archeologie).

Wettelijke bescherming

Het terrein is beschermd als AMK-terrein en als monumentaal gebied in het nominatiedossier voor de aanwijzing van de Limes als werelderfgoed. Onderstaande kaart geeft de begrenzing van het monument weer (de begrenzing is gelijk aan de begrenzing van het rijksmonument). Doordat het Romeinse niveau (hoogte) vrijwel gelijk is geweest aan het tegenwoordige oppervlak zullen de hier veronderstelde sporen van agrarische activiteiten ernstig zijn aangetast, zo niet grotendeels zijn verdwenen door recente groundbewerkingen. Een groot gedeelte van het terrein is bebouwd met kassen of bedekt met worteldoek. Mogelijk zijn huidige oppervlaktevondsten in de directe omgeving van het monument afkomstig van de afgegraven grond van de hoogte.

Figuur 4.4 Beschermd AMK-terrein in het nominatiedossier Werelderfgoed Limeszone

Effecten

Het bestemmingsplan maakt geen ontwikkelingen mogelijk die de invulling van de monumentale zone wezenlijk verandert. Strikt genomen maakt het bestemmingsplan daarmee ook geen aantastingen mogelijk van de cultuurhistorische waarde van het archeologisch erfgoed. De status van werelderfgoed vraagt echter wel om een kwaliteitsimpuls. Vanwege het gebruik van het terrein is behoud op de lange termijn zonder maatregelen niet gegarandeerd. Daarnaast voldoet het terrein mogelijk niet aan de Outstanding Universal Value (OUV) door de fysieke kwaliteit van de vindplaats, die mogelijk niet optimaal is. De voorziene ontwikkeling in het bestemmingsplan doet geen afbreuk aan de OUV maar levert ook geen bijdrage aan de (ontwikkeling) van de OUV. Het effect op het werelderfgoed is neutraal.

5 Effectbeschrijving

5.1 Inleiding

De effectbeschrijving bestaat uit drie onderdelen:

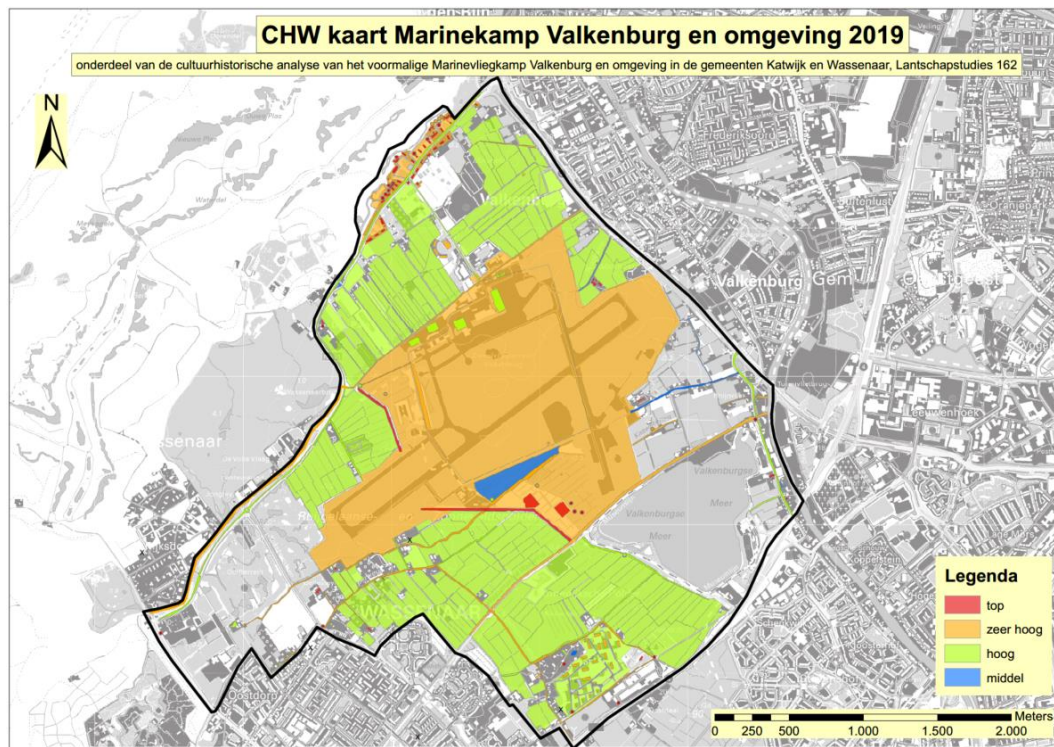
- Beschrijving van de wijze waarop er goeds een rol gespeeld heeft in het ruimtelijk raamwerk;
- Beschrijving van effecten op het cultuurhistorisch karakter (op “gebiedsniveau”);
- Beschrijving van effecten op (historisch) landschappelijke structuren;

5.2 Beschrijving van het voornemen

De (her)ontwikkeling heeft als doel om van Nieuw Valkenburg een internationaal georiënteerd woon-, werk- en leefgebied te maken. Het terrein is nu voornamelijk braakliggend en deels in gebruik voor agrarische en recreatieve doeleinden. In de toekomst moet het gebied voorzien in 5.600 woningen en diverse voorzieningen en enkele hectare bedrijvigheid. Onderdeel van de bedrijvigheid is de inpassing van een testlocatie voor onbemande voertuigen, met de voorlopige naam Unmanned Valley (UMV). Dit moet een testlocatie worden voor bijvoorbeeld drones, zelfrijdende auto's en bezorgrobots.

5.3 Effecten op het cultuurhistorisch karakter

Onderstaande kaart toont de cultuurhistorische waardering van het plangebied. Zichtbaar is dat het te ontwikkelen gedeelte een zeer hoge cultuurhistorische waarde kent als representatie van een vliegveld dat haar wortels heeft in de Tweede Wereldoorlog enerzijds en als representatie van het vooroorlogs polderlandschap anderzijds.

Figuur 5.1 Cultuurhistorische waardenkaart in en rond het plangebied Nieuw Valkenburg (bron: Lantschap, 2019)

De verdere ontwikkeling van de cultuurhistorische waarde van deze plek is gebaat bij het gebruik van de vormtaal van het vliegveld als structurerende elementen. Het plan voorziet hierin door de landingsbanen herkenbaar in het landschap terug te brengen. Andere onderdelen van het militaire landschap zijn geen onderdeel van het stedenbouwkundig ontwerp. Omdat die waarden in de referentiesituatie ook niet of beperkt aanwezig zijn, heeft dit geen negatief effect, maar het is wel een gemiste kans. De ontwikkeling biedt juist kansen om de cultuurhistorische waarde van het gebied verder te versterken. Als het vliegveld geheel uit het landschap verdwijnt komen de overige onderdelen geïsoleerd en zonder context te zitten. Het effect is licht negatief, omdat meer gedaan kan worden met de structuur van het militair erfgoed.

De overige waardevolle onderdelen die samenhangen met het militair verleden (De Atlantikwall, het Barakkendorp, de telefoonbunker, de munitiebergplaatsen ten oosten van de 1^e Mientlaan, de kazematten langs het vliegveld, het ensemble Marinevliegveld en het MOB-complex van Maaldrift) blijven behouden. Ook de context van deze elementen zal niet wijzigen door de ontwikkeling van een woonwijk. Er treden op deze bijzondere waarden geen effecten op.

5.4 Effecten op (historisch) landschappelijke structuren

Onderstaande kaart toont de meest van belang zijnde (historisch) landschappelijke structuren.

Figuur 5.2: Waardevolle landschappelijke structuren en elementen

In het stedenbouwkundig ontwerp heeft het militair erfgoed een plek gekregen door fysiek behoud van (het zicht op) de verkeerstoren, de boerderijen en hun biotopen en door reconstructie van de landingsbanen als structurerende elementen van het landschap. Een gemiste kans is het niet meenemen van de overige onderdelen van het militaire landschap. De contouren van 1939-1945 kan relatief eenvoudig teruggebracht worden in het stedenbouwkundig ontwerp, maar hier is niet voor gekozen.

Positief is het voorgenomen herstel van de tankgracht. Het reconstrueren van de gedempte delen van de tankgracht is belangrijk voor de vergroting van de herkenbaarheid en de cultuurhistorische samenhang met de andere onderdelen van het militaire complex.

Er wordt voor een gedeelte van de historische essentie van het plangebied rekening gehouden. Het andere gedeelte van de historische essentie, het vooroorlogs polderlandschap, komt er slecht vanaf. Er is weinig gedaan met de wateringen als waardevolle landschappelijke structuren, maar er is gekozen voor een reconstructie van het prehistorisch krekensysteem dat in de huidige situatie niet zichtbaar is.

Meer specifiek gelden de volgende effecten:

Openheid van het gebied

Het onderscheid tussen de besloten strandwallen en open strandvlakten gaat verloren. Landschappelijk gezien is juist de grote openheid van het plangebied (en de historische logica daarvan) waardevol. De voorgenomen bouw van grote aantallen woningen op het voormalige vliegveld betekent dat de openheid van het onderzoeksgebied verloren gaat.

Percelering

De kleinschalige percelering in het gebied stamt uit de middeleeuwen. In de binnenduinrand en op de strandwallen waren de percelen vrij regelmatig strookvormig, met sloten die het water naar de lagere delen van het gebied afvoerden. In de strandvlakte was de percelering onregelmatig blokvormig. Door de aanleg van het vliegveld is een flinke hap genomen uit de middeleeuwse percelering van het gebied. De ontwikkeling van woningen heeft daardoor niet direct effecten op de percelering, omdat de waardevolle percelering buiten het te ontwikkelen gebied gelegen is.

Waterlopen

De middeleeuwse ontginning van het gebied ging gepaard met het verbeteren van de afwatering. Duinbeken en oude kreken van de Oude Rijn werden vergraven en nieuwe (delen van) wateringen werden aangelegd. Het overtollige water werd afgevoerd naar de Oude Rijn via een stelsel van zuidwest-noordoost lopende waterlopen. De Kaswatering en de Zijlwatering of Wassenarse watering ontwateren een groter gebied: zij beginnen in de buurt van De Haag.

In het onderzoeksgebied waren verder nog de Kleine Watering, de Groote Watering en de Korte Watering aanwezig. Al deze waterlopen loosden hun water met behulp van keersluizen in de Oude Rijn. Van deze waterlopen hebben de Kleine Watering, de Groote Watering en de Wassenarse Watering of Zijlwatering hun oude tracé grotendeels behouden. De Kaswatering is voor een deel uit het zicht verdwenen door de aanleg van het vliegveld; de Korte Watering of Maaldriftse Watering is onderbroken door het Valkenburgse Meer. Het patroon van waterlopen blijft behouden, maar zal niet meer de landschappelijke drager zijn.

De herkenbaarheid van de waterlopen (voornamelijk de Groote watering) zal daardoor verminderen. Het middeleeuwse afwateringssysteem is juist wel van belang omdat het nauw samenhangt met het reliëf en de bodemopbouw en omdat het ook de verdere indeling van de ruimte in de vorm van de percelering heeft bepaald. Het verdichten van het patroon van waterlopen door het reconstrueren van prehistorische waterlopen doet kunstmatig aan en vertroebelt de historische structuur van het onderzoeksgebied. De prehistorische waterlopen horen bij fysisch-geografische omstandigheden van voor de dichtslibbing van de Rijnmonding en hebben voor het huidige landschap geen relevantie.

Bodemgebruik

Het bodemgebruik zal wijzigen. Hier is niet direct sprake van een negatief effect.

Door bovenstaande overwegingen is het effect op het historisch landschap negatief (-)

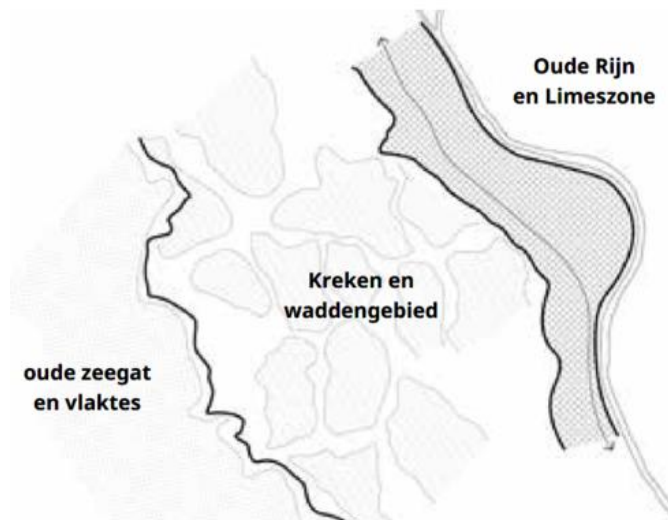
5.5 Integratie erfgoed in ontwerp

In paragraaf 3.2 is beschreven welke variatie in het integreren van erfgoedwaarden in ruimtelijke ontwerpen mogelijk zijn. Eén van de centrale ambities ter plaatse van Nieuw Valkenburg is het gebruik van landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten voor de hoofdstructuur van de wijk. Een mengvorm van het gehanteerde model uit paragraaf 3.2 is gehanteerd bij de totstandkoming van het stedenbouwkundig ontwerp:

Inspiratie

Het prehistorische krekensysteem en waddengebied is niet meer als zodanig herkenbaar in het gebied. Er is gekozen voor het reconstrueren van het prehistorische krekensysteem als drager van het nieuwe landschap volgens onderstaande schets. Deze structuren zijn niet meer in het landschap zichtbaar, maar zullen wel de hoofdstructuur van de woonwijken vormen.

Een tweede poging tot het gebruiken van historisch onzichtbaar geworden sporen ter inspiratie van het nieuwe ontwerp is de inrichting van het Limespark aan de kop van de grote landingsbaan. Het Limespark is niet meer dan een verwijzing naar de even verderop gelegen archeologische vindplaats.

Behoud en transformatie

In de basis is behoud van erfgoedwaarden geen uitgangspunt geweest voor de ontwikkeling van Nieuw Valkenburg. Dat is evident, gezien het gebied geheel getransformeerd wordt. Echter, de stedenbouwkundige opzet gaat wel uit van gedeeltelijk fysiek behoud van erfgoedstructuren. In dit kader kan (het zicht op) de verkeerstoren genoemd worden en de accentuering van de landingsbanen.

Geïntegreerd ontwerp

In het stedenbouwkundig plan is getracht het ontwerp te integreren met historische structuren. Hierbij is gekozen voor het reconstrueren van het prehistorische krekensysteem als drager van het nieuwe landschap. De cultuurhistorische essentie van het plangebied zit meer in het vooroorlogse landschap (wateringen, percelering etc.) en in het vliegveld en de gebouwen en structuren die daarmee samenhangen. Door te kiezen voor een reconstructie van het krekensysteem is weinig gedaan met de vormtaal van het aanwezige landschap, terwijl dat landschap wel nadrukkelijk kansen biedt. Om deze reden is dit aspect licht negatief beoordeeld.

6 Overzicht

Aspect	Beoordeling	Score
Historische geografie (landschap)	- Negatief effect op historisch relevante openheid - De keuze voor reconstructie van het prehistorische krekenselsel vertroebelt de historische essentie van het landschap	-
Historische (steden)bouwkunde	Er is beperkt rekening gehouden met de vormtaal van het militair erfgoed.	0 / -
Integratie erfgoed in stedenbouwkundig ontwerp	Door te kiezen voor een reconstructie van het krekenselsel is weinig gedaan met de vormtaal van het aanwezige landschap, terwijl dat landschap wel nadrukkelijk kansen biedt	0 / -

Over Antea Group

Van stad tot land, van water tot lucht; de adviseurs en ingenieurs van Antea Group dragen in Nederland sinds jaar en dag bij aan onze leefomgeving. We ontwerpen bruggen en wegen, realiseren woonwijken en waterwerken. Maar we zijn ook betrokken bij thema's zoals milieu, veiligheid, assetmanagement en energie. Onder de naam Oranjewoud groeiden we uit tot een allround en onafhankelijk partner voor bedrijfsleven en overheden. Als Antea Group zetten we deze expertise ook mondiaal in. Door hoogwaardige kennis te combineren met een pragmatische aanpak maken we oplossingen haalbaar én uitvoerbaar. Doelgericht, met oog voor duurzaamheid. Op deze manier anticiperen we op de vragen van vandaag en de oplossingen van de toekomst. Al meer dan 60 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT

E. peter.verhoeven@anteagroup.com

www.anteagroup.nl

Copyright © 2020

Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar worden
gemaakt door middel van druk, fotokopie,
elektronisch of op welke wijze dan ook,
zonder schriftelijke toestemming van de
auteurs.